

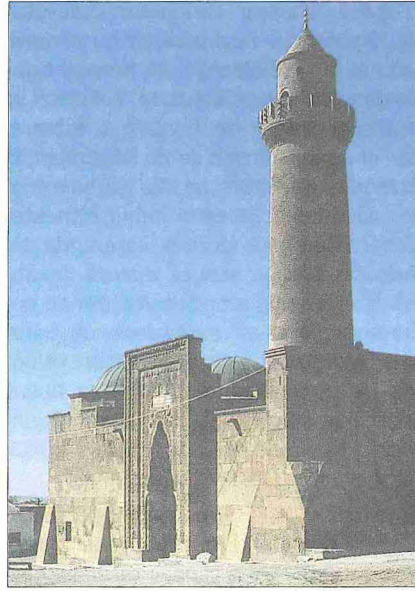
ALÂEDDİN CAMİİ

Niğde'de XIII. yüzyıla ait
bir Selçuklu camii.

Niğde Kalesi içinde bulunan cami, Anadolu Selçukluları'nın **ulucami***'lerindedir. Üç satırlık mermer kapı kitâbesine göre I. Alâeddin Keykubad döneminde, onun adına Beşâre b. Abdullah (İmrahor Zeyneddin Beşâre Bey) tarafından 620 (1223) yılında yaptırılmıştır. Yine cümle kapısında niş tepesine yerleştirilmiş bulunan diğer bir kitâbeden, caminin mimarlarının "Mahmud'un oğulları Siddık ve Gazi ustalar" şeklinde tanıtılan iki kardeş oldukları ve içeride kemer üstünde bulunan başka bir kitâbedeki "amel-i Siddık b. Mahmud" ibaresinden de başmimarın Siddık usta olduğu anlaşılmaktadır.

Tamamı düzgün kesme taştan yapılmış olan cami, doğu yönünde yan tarafa alınmış âbidevi cümle kapısıyla dikkati çeker. Yapının yüksekliğini aşan ve tamamen geometrik motiflerle süslenmiş olan bu kapıdan başka kuzey yönünde, minarenin alt köşesinde klasik Selçuklu nişi şeklinde ikinci bir kapı daha bulunmaktadır. Biraz yüksekte olan bu kapı, ahşap hatıllı özel bir mahfile açılmaktadır. Bu unsur Anadolu Türk mimarisinde camilerde görülen (Sultanbey mahfili gibi) özel mahfillerin erken örnekleri arasındadır. Silindirik biçimindeki minare, iki renkli kesme taşlardan yapılmış orijinal Selçuklu sanatı örneklerindendir.

Caminin ön bölümü, mihrap duvarı boyunca çapları, yükseklikleri ve şekilleri birbirinden farklı yanyana üç kubbe ile örtülüdür. Bu bölüm, kalın ve kademeli

Alâeddin Camii - Niğde

silmelere sahip üç geniş kemerle kuzeydeki bölümlerden ayrılmakta ve mihrap önünde enine gelişen bir ana mekân meydana getirmektedir. Diğer bölümler, caminin merkezindeki küçük bir iç avlunun etrafında yer alan mihrap duvarına dik tonozlarla örtülmüş bulunan üç nef biçiminde görülebilir. Ancak, bu yapıda mihrap duvarına dik, derinliğine bir gelişme söz konusu değildir. Büyük Selçuklu cami mimarisinin izlerini taşıyan bir planlama, enine gelişen mihrap önü kubbeli cami planıyla birlikte bir deneme mahiyetinde ele alınmış olmalıdır. Bu durum, yapının Anadolu Türk mimarisinin gelişme çizgisi içindeki önemini

arttıran bir özellik olarak ele alınmalıdır. Mihrap ve minber taşandır.

BİBLİYOGRAFYA :

A. Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie*, Paris 1931, I, 117-122, levha XXXIV-XXXVI; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1973, II, 43-45.

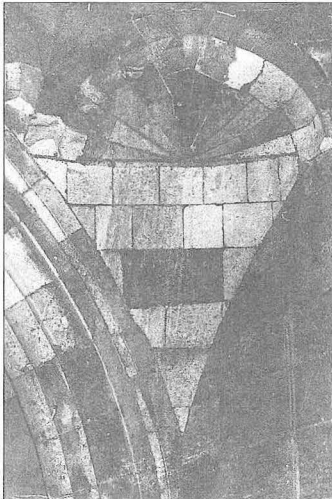

ARA ALTUN

ALÂEDDİN CAMİİ
ve MEDRESESİ

Sinop'un
Camiikebir mahallesinde bulunan
şehrin en büyük camii
ve medresesi.

Bugün Ulucami adıyla da anılan yapı, 66×44 m. boyutlarında geniş bir dikdörtgen avlu ile bu avlunun güneyinde yer alan 66×22 m. boyutlarında cami mekânından oluşmaktadır. Altı pâyenin birbirinden ayırdığı enlemesine uzun iki nefli bir plana sahiptir. Neflerin üzeri çapraz tonozla, mihrap önü ortadaki diğerlerinden yüksek üç kubbe ile, avluya bakan nefin uçları da yine iki kubbe ile örtülmüştür. Beş girişle avluya açılan yapının cümle kapısı ana eksenini belirler. Son cemaat yerinde, uçlardaki kubbeli mekânları dışarıda bırakacak şekilde içerlek yapılan birer minarenin varlığı ve söz konusu kubbeli mekânlardaki teknik ve işleme farklılıkları, sonraki dönemlerde binaya çeşitli eklemeler yapıldığını göstermektedir. İbn Battûta'nın XIV. yüzyıl sonlarına doğru gördüğü camiyi tek kubbeli ve ahşap **maksûre***'li olarak tasvir etmesinden, yapının çeşitli dönemlerde geçirdiği onarımlarla orijinal görünüşünü iyice kaybettiği anlaşılmaktadır. Avlunun batı kapısı üzerindeki kitâbeden, Candaroğlu Celâleddin Bayezid Bey (Kötürüm) tarafından 787 (1385) yılında esaslı bir onarım yaptırıldığı öğrenilmektedir. Binanın bu onarım sırasında ne tip değişiklikler geçirdiği bilinmemekle birlikte, binaya kuzey nefin uçlarında yer alan kubbeli ve çapraz tonozlu bölümlerin eklendiği ve dolayısıyla avlu yan duvarlarının buna göre yeniden düzenlenmiş olduğu kabul edilebilir. Avlunun kuzeydoğu köşesinde yer alan Candaroğulları Türbesi de bu onarım sırasında yapılmıştır. Orijinal minarelerinin ne zaman yıkıldığı bilinmeyen caminin kuzey avlu duvarı ortasındaki minaresi de sonradan eklenmiştir. Cümle kapısı içine konulan 833 (1430) tarihli kitâbeden de, Candaroğulları süsleme sanatının en güzel ör-

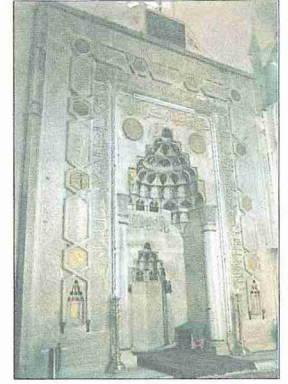

Alâeddin Camii'nin mukarnaslı taç kapısı detayı ve yan kubbeye geçiş unsuru olarak yapılmış pendantif ve tromp

neklerinden olan mihrap ve minberin I. İsfendiyar Bey tarafından yaptırıldığı öğrenilmektedir. Selçuklu tarzında girift süslemelere ve bir yazı kuşağına sahip mermer mihrabın bordürlerindeki kabartma zencerek motifleri diğer Candarlı mihraplarında da görülür. Mihrapla birlikte yapılan ve Evliya Çelebi'nin de methettiği minber, üstüne kubbenin çökmesiyle yıkılmış ve bazı parçaları İstanbul'daki Çinili Köşk'e götürülmüştür. Daha sonra 1709 ve 1725 yıllarında mihrap önü kubbesiyle çatı tamir edilmiştir. Avlunun batı kapısındaki Kötürüm Bayezid'in kitâbesi üzerinde yer alan ve Abdülmecid'in tuğrasını taşıyan 1267 (1851) tarihli kitâbe ise 1264'te (1848) başlayan tamiratın bitiş tarihini vermektedir. Sinop mutasarrıfı Tüfan Paşa tarafından yaptırılan bu uzun onanım sırasında cami kâğır olarak sağlamlaştırılmış ve direkler üzerine oturtulan ahşap son cemaat yeri ile kadınlar mahfili ve minber yenilenmiştir. Cami 1946 ve 1950 yıllarında da onarım görmüştür.

Alâeddin Camii'nin yapım yılı, plan özellikleri ve yaptıranı ile mimarının kimlikleri halledilememiş birer problem olarak kalmıştır. Binada bulunan en eski kitâbe, kuzeydeki ana girişte yer alan 666 (1268) tarihli kitâbedir ve caminin Muînüddin Süleyman Pervâne tarafından yaptırıldığını yazmaktadır. Ancak eserin, sonraki evkaf kayıtlarında ve halk arasında Alâeddin Camii adıyla anılması, Sinop'un 1214'te vuku bulan fethinden Muînüddin Pervâne zamanına kadar geçen yarım asır içinde ve özellikle en zengin dönemini yaşadığı I. Alâeddin Keykubad zamanında Selçuklu

gelenegine uygun bir camiye sahip olmadığının düşünölmeyeceği, 1261'deki Trabzon Komnenosları'nın saldırısı sırasında iç kale dışında kalan bütün binaların tahrip edilmeleri ve bu eserin o bölgede tanınmayan Artuklu modelinde inşa edilmesi gibi sebepler, Alâeddin Camii'nin aslında Muînüddin Pervâne tarafından aynı plan üzerine yeniden yaptırılan daha eski bir yapı olduğunu düşündürmektedir. Bu düşünceyi doğuran, başlıcaları yukarıda belirtilen sebeplerin en önemlisi, eserin "Arap camileri" adı verilen, uzun saf tutmaya uygun, enine nefli ve geniş avlulu en eski cami tipinde yapılmış olmasıdır. Bu tip cami planının en çok, kuvvetli Arap etkisi taşıyan Güneydoğu Anadolu'da Artuklular ve değişik bölgelerde de Artuklu gelenegini sürdüren mimarlar tarafından tatbik edildiği bilinmektedir. Dolayısıyla Sinop gibi Artuklu bölgesinden bu derece uzak bir yerde bu tip bir camiye rastlanması, mimarının Artuklu olmasıyla açıklanabilir. Konuya bu düşünce doğrultusunda yaklaşıldığında, iç kalede kitâbesi bulunan eski Artuklu Hükümdarı Atabeg Esedüddin Ayas'ın probleme ışık tuttuğu görölmektedir. II. Sökmen'in veliaht tayin ettiği Atabeg Ayas, birkaç gün tahtta kaldıktan sonra bir saray darbesiyle hükümdarlıktan uzaklaştırılmış ve bir müddet sonra Anadolu Selçukluları'nın hizmetine girerek I. İzzeddin Keykâvus'un yanında Sinop'un fethine katılmış ve bir yıl sonra da şehrin surlarının tamir ve yenilenmesi faaliyetine mütevellî tayin edilmiştir. Konya Alâeddin Camii'nin çok nefli ekleri, Sultan Hanı (Aksaray) ve Han-Âbâd (Di-

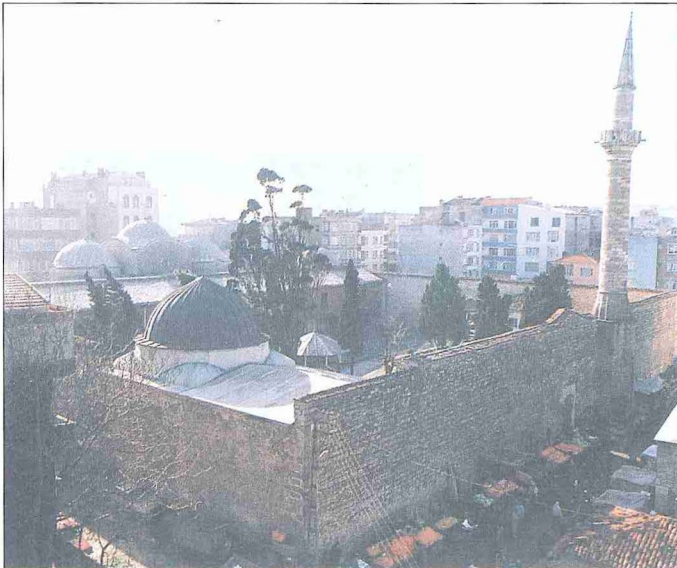

Alâeddin
Camii'nin
mihrabı -
Sinop

nar-Çardak) gibi eserler başta olmak üzere, 1215'ten 1230'a kadar inşa edilen en önemli Selçuklu yapılarında mütevellî olarak görülen Atabeg Ayas'ın, bu inşaatlarda daima Güneydoğu Anadolu veya Suriyeli mimar ve ustaları çalıştırdığı bilinmektedir. Bu bilgilerin ışığında, Alâeddin Camii'nin en fazla imar faaliyetinde bulunan büyük Selçuklu Hükümdarı I. Alâeddin Keykubad (ö. 1237) tarafından Atabeg Ayas'a inşa ettirildiği ve bu eserin Trabzon Komnenosları'nın 1261'deki işgali sırasında tamamen yıkıldığı, 1268'de de Muînüddin Pervâne tarafından eski temelleri üzerine ihya ettirildiği kuvvetli bir ihtimal olarak ileri sürülebilir. Buna göre de caminin ilk yapısının, mihrap önünde üç kubbeli ve yanlarla önde çapraz tonozla örtülen, minare kaidelerinin çıkıntı yaptığı enine iki nefli bir plana sahip olduğu kabul edilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Battûta, *Seyahatnâme* (trc. Mümin Çevik), İstanbul 1983, s. 355; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, III, 75-78; Hüseyin Hilmi, *Sinop Kitâbeleri*, Sinop 1339, s. 14-16; *Répertoire chronologique d'épigraphie Arabe*, Cairo 1944, nr. 4605-5953; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1973, II. c.; Ömür Bakırer, *Anadolu Mihrapları*, Ankara 1976, s. 224-231; Ara Altun, *Anadolu'da Artuklu Devri Türk Mimarisi'nin Gelişmesi*, İstanbul 1978; Fr. Taeschner, "Die Grosse Moschee in Sinop", *Atti del Secondo Congresso Internazionale di Arte Turca Venezia* 1963, Napoli 1965, s. 249-252; M. Ş. Ülkütaşır, "Sinop'ta Selçuklular Zamanına Ait Tarihi Eserler", *Türk Tarih Arkeologya ve Et-nogرافya Dergisi*, sy. 5, Ankara 1949, s. 131-140; a.mlf., "Sinop'ta Candaroğullarına Ait Tarihi Eserler", a.e., s. 187; M. Erdoğan, "Osmanlı Devrinde Anadolu Camilerinde Restorasyon Faaliyetleri", *VD*, VII (1968), s. 149-205; G. İnal, "Ortaçağ'da Anadolu'da Çalışan Suriye-Mezopotamya'lı Sanatçılar", *Sanat Tarihi Yıllığı*, XI, İstanbul 1981, s. 83-95; K. Erdmann, "Zur Türkischen Baukunst Seldschukischer und Osmanischer Zeit", *Istanbuler Mitteilungen*, VII, İstanbul 1985, s. 1-39.

Alâeddin
Camii ve
Medresesi -
Sinop

